

HRVATSKO NOVČANO IME NOVČIĆ NA HABSBURŠKOMONARHIJSKOM I HRVATSKOM NOVČU IZ 1860. GODINE

U članku se prvi put objavljuje habsburškomonarhijska i hrvatska novčanica iz 1860. godine na kojoj je upisano hrvatsko novčano ime novčić. Na njoj je prvi put otisnuto to hrvatsko novčano ime na službenoj novčanici. Zato je ta novčanica važna za povijest hrvatskoga novčarstva i stoga se ona u članku opisuje na temelju dosada prikupljenih podataka.

Novčano ime novčić u hrvatski je uveo Bogoslav Šulek u opisu austrijske novčane promjene iz 1858. godine. Taj Šulekov prikaz opisan je u prethodnom broju Numizmatičkih vijesti u članku „Bogoslav Šulek o austrijskoj novčanoj promjeni iz 1858. godine i o njezinoj provedbi u Hrvatskoj“ /Martinčić, 2018./ U tom je članku opisana i pojava imena novčić i njegova poraba u hrvatskim tekstovima. Međutim, sve su dosadašnje jezične potvrde imena novčić izvedene samo iz literaturnih podataka pa se sada novčić opisuje ponajprije prema neposrednom pregledu novčanice na kojoj je upisan.

Hrvatskim imenom novčić zamijenio je Šulek ondašnje novčano ime nova krajcara. Istodobno je hrvatskim novčanim imenom stotinjak prozvao novu forintu. Ona je imala sto novih krajcara pa je tako novčić bio stoti dio stotinjaka odnosno nove forinte. Ime stotinjak nije se dugo održalo, ali ime novčić bilo je u hrvatskom jeziku općeprihvaćeno i rabilo se u hrvatskim tekstovima dugo, čak i pri kraju 19. stoljeća.

No važnost te novčanice, poviše od njezine neposredne uporabe u novčanom prometu, očituje se upravo u tome što je na njoj službeno upisano hrvatsko novčano ime novčić.

Budući da je u dosadašnjim opisima taj dio povijesti hrvatskoga novčarstva slabije poznat, u ovom se članku kao dopunski kontekst ponovno podsjeća na prvu pojavu i potonju jezičnu porabu hrvatskog novčanog imena novčić. Dodatnim pretragama ponađeni su zapisi koji objašnjavaju samo neke pojedinosti o pojavi i porabi te novčanice.

Zasad također nije poznato kojim je putovima Šulekov novčić dospio na tu novčanicu. Zato se uz opis novčanice dodaju i dopunski zapisi novčanog imena i riječi novčić u onodobnoj i novijoj hrvatskoj leksikografiji.

Iako su za potpuniji opis te novčanice potrebna daljnja istraživanja, već na temelju dosadašnjih utvrđenja može se tvrditi da je pojava novčanog imena novčić na toj službenoj habsburškomonarhijskoj novčanici važna i za povijest hrvatskoga novčarstva.

Zapis novčića kao hrvatskog novčanog imena novčić na toj službenoj habsburškomonarhijskoj novčanici iz 1860. zanimljiv je i u sklopu proučavanja Šulekova opusa i njegova prinosa u hrvatsku jezičnu riznicu. Tako je šulekizam novčić proširen i izvan hrvatskoga državnoga i jezičnoga područja pa je tom Šulekovom tvorbenom domišljatošću novčić uspješnije nadmašio novčana imena istoga sadržaja u njemačkom, mađarskom, talijanskom jeziku te u gotovo svim slavenskim jezicima.

Uvod

U prošlom, 71. broju *Numizmatičkih vijesti* objavio sam članak „Bogoslav Šulek o austrijskoj novčanoj promjeni iz 1858. godine i o njezinoj provedbi u Hrvatskoj“ /Martinčić, 2018./

U tom sam članku opisao i kako je Šulek u hrvatski jezik i hrvatsko novčarstvo uveo i novčano ime *novčić*. Tim imenom *novčić* imenovao je ondašnju *novu krajcaru*, upravo

uvedenu u tadašnjoj novčanoj promjeni. U toj promjeni uvedena je i *nova forinta*, koja je od tada imala sto krajcara. Šulek je *novu forintu* prozvao hrvatskim imenom *stotinjak* i tako je *novčić* bio stoti dio *stotinjaka* odnosno *nove forinte*.

No dosadašnji opis novčanog imena *novčić* u svojem članku temeljio sam samo na literaturnim podacima i na pojavi tog imena u hrvatskim tekstovima. Tada nisam znao da je to hrvatsko ime *novčić* otisnuto i na novcu samom. Nije mi bila poznata habsburškomonarhijska novčanica iz 1860. na kojoj je upisano i hrvatsko ime *novčić*.

Sada se ta očuvana novčanica pojavljuje preslikana u ovom broju *Numizmatičkih vijesti*.^{*} Nedvojbeno je uočljivo da je ta novčanica važna i za povijest hrvatskoga novčarstva jer je ondašnji habsburškomonarhijski novac prema široj državnoj pripadnosti pripadao i hrvatskom novčarstvu. Zato se uz presliku te novčanice objavljuje ponajprije i njezin osnovni opis prema izravnom pogledu u novčanicu samu.

Preslika habsburškomonarhijske novčanice iz 1860. na kojoj je upisano hrvatsko novčano imene *novčić*

Habsburškomonarhijska pa, dakle, i hrvatska novčanica iz 1860. na kojoj je upisano hrvatsko novčano imene *novčić* ovdje je preslikana u izvornoj veličini na slici 1., u povećanoj veličini na slici 1.a., a na slici 1.b. preslikano je kao detalj njezino novčano hrvatsko ime: *deset novčićah*.

Slika 1., 1.a, i 1.b. Habsburškomonarhijska i hrvatska novčanica iz 1860. na kojoj je upisano hrvatsko novčano ime *novčić*:

Slika 1. novčanica u pravoj veličini;

^{*} Tu novčanicu u osobnoj numizmatičkoj zbirci ima gospodin Edgar Fabry, glavni i odgovorni urednik *Numizmatičkih vijesti*. On ju je i ustupio za objavljivanje u ovom broju *Numizmatičkih vijesti*. Na postojanje te novčanice upozorio me nakon objavljivanja mogeg članka u prethodnom broju *Numizmatičkih vijesti*. Budući da sam u tom članku opisao i pojavu hrvatskog novčanog imena *novčić*, urednik *Numizmatičkih vijesti* povjerio mi je da uz objavljivanje te novčanice sastavim i njezin osnovni opis na temelju neposredna uvida, ali da k tome priložim i opiširniji kontekstualni opis prve pojave hrvatskog novčanog imena *novčić* u sklopu onodobne austrijske novčane promjene i njezine provedbe u Hrvatskoj. U istoj zbirci nalazi se i novčanica stare monarhijske ugarske krajcare iz godine 1849., koja se u ovom članku također preslikava (na slici 2.) radi usporedbe s prikazivanom novčanicom iz 1860.

Slika 1.a. ista novčanica uvećana;

Slika 1.b. detalj: ime deset novčićah s te novčanice.

Osnovni opis novčanice na temelju izravnog uvida

Novčanica je malog formata: 59 mm x 46 mm.

Novčanica ima uzrubicu. Na slici je muškarac s lavljom kožom (lijevo), žena s vijencem (desno), dva puta na zmajevima (gore lijevo i gore desno); unutar donje slike upisano je slovo Ö. (dolje u lijevom kvadratiću; Ö = Österreich), slovo W. (dolje u desnom kvadratiću; W = Wien /= Beč/); u središnjem dijelu gornje slike (u krugu između dvaju puta) i u središnjem dijelu donje slike upisane su brojke 10 (dolje u središnjem krugu).

Središnji dio novčanice zapremaju tekstovni upisi. U gornjem, prvom retku upisano je hrvatsko ime novčanice *Deset novčićah* (gore lijevo) pa mađarsko ime novčanice *Tíz ujkraczar* (gore desno). Nakon gornjeg međuretku, u drugom retku upisano je njemačko ime novčanice *Zehn Kreuzer* (u sredini, istaknuto povećanim slovima). U po dva okomita slova stupca (lijevo i desno) te u dva donja slova retka upisana su imena novčanice na drugim monarhijskim jezicima, na slavenskim jezicima (u njihovim latiničnim pismima i na cirilici), pa i na talijanskom jeziku. (Potanji usporedni opis tih imena potrebno je posebno opisati u drugom tekstu.)

Nakon središnjega dijela teksta o mogućoj službenoj zamjeni novčanice kovanicama, navedeno je mjesto izdavanja novčanice: *Wien*; nadnevak izdavanja: *1. November 1860.*, i izdavač: *Hauptmünzamt*, s potpisom službene osobe izdavača.

Dakle, novčanica je izdana nakon novčane promjene iz 1858., nakon stupanja na snagu *Zakona o novom novcu* 1. studenoga 1858., i prema navedenom nadnevku pripada tzv. novim novcima, dakle *novim krajcarama*, što se na novčanici i riječju iskazuje u imenima zapisanim na drugim jezicima.

Toliko se može vidjeti iz neposredna pogleda na tu novčanicu. Za bolje razumijevanje te novčanice valja pobliže opisati i onodobnu pojavu hrvatskog novčanog imena *novčić*.

Za današnje čitatelje valja napomenuti da je ime *novčić* upisano u genitivu množine, kako se i treba slagati s brojkom *deset*; genitiv množine zapisan je ondašnjim nastavkom *-ah*, ali to se *-ah* samo pisalo, no izgovaralo se samo kao dugo *-ā*, a nije se izgovaralo završno *-h*.

Pojava hrvatskog novčanog imena *novčić*

K tom neposrednom opisu dodaje se i opširniji kontekstualni opis pojave i potonje porabe hrvatskog novčanog imena *novčić* kao hrvatskog novčanog imena za onodobne *nove krajcare* uvedene u toj novčanoj promjeni iz 1858. godine.

Godine 1858. provedena je austrijska novčana promjena, a ona je u provedbi zahvatila i Hrvatsku kao sastavni dio Habsburške Monarhije. U Šulekovu opisu te austrijske novčane promjene pojavilo se i hrvatsko novčano ime *novčić*.

Za bolje poznavanje toga dijela povijesti onodobnoga hrvatskoga novčarstva povoljna je okolnost bila to što je upravo prije provođenja te austrijske novčane promjene Bogoslav Šulek postao urednik *Gospodarskog lista*. A Šulek je tada *Gospodarski list* iz suženoga društvenoga glasila Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva pretvorio u opći 'svegrani' *Gospodarski list*, i time ga uvrstio u ondašnje najčitanije hrvatske novine.

Tako je u *Gospodarskom listu* napisao i objavio nekoliko važnih članaka o novčarstvu jer je novčarstvo već tada na razne načine zahvaćalo ukupni gospodarski život. Te Šulekove tekstove opisao sam i njihov opis objavio u prethodnom broju *Numizmatičkih vijesti*, u već spomenutom članku /Martinčić, 2018., str. 137.-197./ Svoj opis utemeljio sam samo na Šulekovim tekstovima. To su četiri veća Šulekova članka: *Novi novci*, *Stari novci*, *Nove banke*, *Izvadak zakonah i naredabah o novom novcu*, i još nekoliko manjih popratnih tekstova, objavljenih 1858. u *Gospodarskom listu*. Tim podacima nisam dodavao ono što pripada u opis opće i političke povijesti i što valja potražiti u opisima općih i političkih povjesničara.

Šulek tada nije bio samo najpoznatiji profesionalni hrvatski novinar, publicist. Upravo je dovršavao izradu svojeg *Njemačko-hrvatskog rječnika*, tada kapitalnog rječnika u hrvatskoj leksikografiji. Zato su i njegovi tekstovi o novčarstvu u *Gospodarskom listu* bili uglavnom oslonjeni na jezikoslovnu povijest hrvatskoga novčarstva, na opis općeg hrvatskog novčarskog nazivlja i opis hrvatskih novčanih imena. Tako se i u opis ove ovdje preslikane novčanice može valjano uputiti pregledom Šulekovih opisa onodobne austrijske novčane promjene iz godine 1858.

U podlozi austrijskoj novčanoj promjeni iz 1858. bio je međunarodni *Novčani ugovor od 24. siječnja 1857.*, uglavljen između Austrijske Carevine i njemačkih država. Za provedbu nekih uglavljenja iz tog ugovora donesen je, prema austrijskoj carskoj naredbi, *Zakon o novom novcu* u Austrijskoj Carevini odnosno u Habsburškoj Monarhiji. Taj Zakon stupio je na snagu „na dan svih svetih“ godine 1858.

Iako tim zakonom nije provedena potpuna novčana promjena, ipak su promjene bile tolike da su se uvelike odrazile na ukupni novčani promet.

Za razumljiviji opis ovdje prikazivane novčanice iz 1860. valja se sažeto prisjetiti nekoliko obilježja iz te novčane promjene, a ovdje odmah treba ponoviti:

- novci izdavani na temelju tog *Zakona o novom novcu* upravo su u novčanom prometu i nazivani *novi novci*, a prethodni novci zvani su *stari novci* i oni su se postupno u nekoliko godina povlačili iz novčanoga prometa;
- u austrijskom, monarhijskom novčarstvu, dakle i u hrvatskom novčarstvu, tom je novčanom promjenom prvi put usvojen kao zajednički desetinski mjerni sustav, a umjesto dotadašnjih različitih težinskih mjernih jedinica *funta* i njezin dijelova *lota*; prihvaćanje desetinskog mjernog sustava zapravo je i bila podloga na temelju koje je Šulek i mogao uvesti nova hrvatska novčana imena *stotinjak* i *novčić*;
- za izrađivanje habsburškomonarhijskih novaca tom je promjenom prestala vrijediti dotadašnja *konvencionalna vrednota*, tj. *vrednota od dvadeset forinti* (*Konventionfuss*, *Zwanzigguldenfuss*), a počela je vrijediti *austrijska vrednota* (*Oesterreichische Währung*), prema kojoj se iz 500 grama srebra (tzv. jedna carinska funta) kovala 45 novih forinti - to se u prvim godinama nakon novčane promjene iz 1858. u novčanom prometu uz *nove novce* iskazivalo dopunskom kraticom *a. vr.* (= austrijska vrednota).

Bila je to, dakle, novčanica tzv. *stare krajcare*, koja je izrađivana prema staroj konvencionalnoj vrednoti i prema starim težinskim mjernim jedinicama funtama i njezinim dijelovima lotima. Tada je ta *stara forinta* imala 60 *starih krajcara* pa je šest tih krajcara bila jedna desetina *stare forinte*, jednako kao što je *deset novčića* bila

jedna desetina *nove forinte*. Dakle, *stara šestica* bila je udjelom u *staroj forinti* jednaka udjelu *nove desetice* u *novoj forinti* (usp. opise u Martinčić, 2018.). Novčanica je, kako je na njoj zapisano, izdana 1. kolovoza 1849. i tim je nadnevkom, uz opće poznavanje političke povijesti, potvrđeno da je ta novčanica izdana u unutarmonarhijskim ratnim okolnostima, no to valja posebno opširnije prikazati, ali za opis pojave hrvatskog imena *novčić* u ovom se radu takav opširniji prikaz može izostaviti, a samo spomenuti da je i ta ugarska novčanica ipak pripadala i hrvatskom i habsburškomonarhijskom novčarstvu.

Slika 2. Preslika ugarske novčanice krajcare iz godine 1849. (u pravoj veličini)

Upravo u vrijeme novčane promjene iz 1858. uglavnom su u hrvatskom jeziku napuštene pohrvaćene tuđice *pjenez*, *pjenezi*, a učvršćena je uporaba općeg hrvatskog novčanog naziva *novac*, ponajviše upravo i Šulekovom porabom.

Iz općeg naziva *novac* standardnom tvorbom mogla se izvesti i umanjena *novčić* kao opći naziv za 'sitan novac'. Međutim, Šulek je nastojao što više poboljšati hrvatsko novčano nazivlje i uvesti primjerena hrvatska imena novih novaca. Na to ga je potaknula i nenapuštena, nepromijenjena uporaba dotadašnjih osnovnih novčanih imena iz njemačkog i mađarskog jezika: *gulden*, *krajcar* i *krajcara*, *forint* i *forinta*. Ta su imena mogla izazivati neželjene probleme u praktičnom novčanom prometu, napose u vremenu dok su istodobno u prometu bili još i *stari novci*. Stoga su se nakon novčane promjene iz 1858. u novčanom prometu često uz imena novaca morali dodavati pridjevi *stari* ili *novi*, čime su nastali nespretni dvočlani nazivi: *stara krajcara* odnosno *nova krajcara*, *stara forinta* odnosno *nova forinta*. To je dobro uočljivo i na ovoj preslikanoj novčanici iz 1860. jer sva imena na drugim jezicima, osim hrvatskoga, uz ime *krajcara* imaju u svojem sastavu i pobliže određenje riječju *nova*.

Zato je Šulek riječ *novčić* iz općeg umanjeničkog naziva pretvorio u posebno novčano ime i tim je imenom *novčić* zamijenio dvočlani, dvorječni novčani naziv *nova krajcara*. Tako je osim nazivnog pojednostavnjenja ujedno uspio iz hrvatskoga maknuti pohrvaćenu tuđicu *krajcara*.

Koliko je zasad poznato, Šulekov prvi zapis novčanog imena *novčić* pojavio se u njegovu članku *Novi novci*, u trećem nastavku toga članka, objavljenom u 44. broju

Gospodarskoga lista /Šulek, 1858.a., str. 229.-230./, 4. studenoga 1858., koji dan nakon stupanja na snagu *Zakona o novom novcu*. U članku je opisao koji će se *novi novci* izdavati na temelju toga *Zakona*, pa je najavio i pojavu *nove krajcare* i *nove forinte*. I odmah je predložio, da bi se izbjegli nesporazumi u neposrednom novčanom prometu, da se prozove „ovu novu krajcaru *novčićem*, a novu forintu stotinjakom“. Opisao je i nove srebrne sitne novce, *deseticu* i *peticu*, i njihovu vrijednost izrazio u *stotinjacima* i *novčićima*. Među novim sitnim „mjedenim“ novcima zapisao je i opisao: „*Novčić* ili *nova krajcara* (*Neukreuzer*), kojih će ići 100 u stotinjak, a kovat će ih se iz jedne carinske funte 150 komadah.“; zapisao je i kovanicu „*Pola novčića* ili *pola krajcare*, od kojih čine 2 jedan novčić.“

Od tada je Šulek učestalo i sustavno rabio novčana imena *novčić* (kratica *novč.*) za *novu krajcaru* i *stotinjak* (kratica *stot.*) za *novu forintu*.

Primjerice, već u idućem broju *Gospodarskog lista*, u broju u kojem je objavio zadnji nastavak članka *Novi novci*, u podlistku *Gospodarskog lista*, zvanom *Glasonoša*, objavio je u rubrici *Službene vijesti* „ciene duhanu po novoj vrednoti“ i naveo ih u *novčićima /Šulek, 1858.a.a., str. 236./*.

O proizvodnji novčića (*krajcara*) i novčići u novčanom prometu sitnim novcem

I nakon novčane promjene 1858. opći novčani promet odvijao se kovanim novcem, kovanicama. Naravno, bilo je potrebno proizvesti mnogo više kovanica sitnoga novca.

Prvu vijest o količini nakovanih *novčića* objavio je Šulek petnaestak-dvadesetak dana nakon stupanja na snagu *Zakona o novom novcu* u 46. broju *Gospodarskog lista*, u podlistku *Glasonoša*, u rubrici *Službene vijesti*: „Do sada se je do blizu 100 milijunah novčićah i polunovčićah nakovalo“ */Šulek, 1858.b., str. 240./*.

Iz Šulekovih opisa valja ponoviti da su *novčići* (*nove krajcare*) kovane u dva apoena: *novčić* ili *nova krajcara* (*Neukreuzer*) i *pola novčića* ili *pola nove krajcare*, „od kojih dva čine jedan novčić“. Te kovanice bile samo mjedne, dakle uopće nisu u sebi imale srebra. Među sitnim mjedenim novcima kovane su i takozvane *trojke* ili *grošići* (*Dreikreuzerstück*), koji su vrijedili tri *novčića*, a kovano ih je 50 iz pola kilograma mjedi. Te kovanice bile samo mjedne, dakle bakrene, ali Šulek tada bakar naziva uglavnom mjed, pa se i u ovom prikazu bakrene kovanice opisuju kao mjedene.

No ova preslikana novčanica iz 1860. ne odnosi se zapravo na sve *novčiće*. Naime, kovani su i srebrni sitni novci, i to u dva apoena: *desetice* (*Zehnkreuzerstück*), a svaka vrijedi 10 *novčića*, i u njoj ima polovca srebra i polovica mjedi, tj. u omjeru 500/1000; i *petice* (*Funfkreuzerstück*), svaka vrijedi 5 *novčića* ili pola desetice, ali u njoj ima samo tri dijela srebra i pet dijelova mjedi, tj. u omjeru 375/1000. Iz pogleda na prikazanu novčanicu i zapis na njoj nedvojbeno se utvrđuje da se ta novčanica odnosi zapravo na *novu srebrenu deseticu* i da je zamjenjiva za kovanu *srebrenu deseticu*. Dodatno je pitanje zašto je osim kovane srebrene desetice tiskana i ta papirna *desetica*. No to se ne može očitati samo s novčanice nego valja i dodatno pregledati opis novčane promjene iz 1858.

Ipak prije tog naknadnog opisa valja navesti još nekoliko primjera iz kojih će se vidjeti opća prihvaćenost novčanog imena *novčić* u ondašnjem prometu sitnim novcem. Za taj prikaz izabrano je nekoliko primjera.

U broju 48. *Gospodarskog lista*, 2. 12. 1858., objavljena je *Godišnja cijena Gospodarskog lista*, izražena u *stotinjacima* i *novčićima*, a za izvanjske pretplatnike cijena je navedena kao „4. forinta u novom novcu“ /Šulek, 1858.c., str. 249./ . Preslika je objavljena na slici br. 3.

GOSPODARSKI LIST.

Izlazi četvrtkom. — Polugodišnja cijena: članovi hrv.-slav. gosp. društva plaćaju samo 30 kr. poštarine, ili 15 kr. ako se pošilja u kuću; nečlanovi 1 for. 30 kr. poštom, ili 4 for. 15 kr. sr., kad im se pošilja u kuću.

BROJ 48.
U Zagrebu dne 2. Prosinca 1858.
GODINA VI.

Godišnja cijena Gospodarskoga lista.

Za članove: Zagrebački članovi, pošiljajući sami po Gosp. list imaju doplatiti 80 novč. Prinesak za gosp. društvo čini 4 stot. 20 „

Skupa	5 stotinjakah.
-------	----------------

Zagrebačani, kojim se Gospodarski list pošilja u kuću 1 st. 30 novč.

Prinesak 4 „ 20 „

Skupa	5 st. 50 novč.
-------	----------------

Izvanjski članovi, kojim se Gospod. list poštom pošilja, plaćaju u ime poštarine i odpravnine 1 st. 80 novč.

U ime primeska 4 st. 20 „

Skupa	6 stotinjakah
-------	---------------

Za nečlanove: Zagrebačani, pošiljajući sami po Gosp. list 3 st. — novč.

Zagr., kojim se list u kuću šalje 3 „ 50 „

Izvanjski predplatnici, kojim se poštom šalje 4 stotinjakah t. j. 4 forinta u novom novcu.

Glavna pravila englezkoga ratarstva.

1. Sijanje žita može biti samo u nekolicini okolnih glavnih ciljeva gospodarstva, gdje se tlo sastoji iz puke crnice, kao što n. p. u Banatu; ili gdje se poplavom nadoknađuje zemlji svake godine rodna snaga, kao što n. p. u Egiptu (Misiru): ovdje rieka Nil svake godine zemlju poplavljuje i svojim ju muljem gnoji. Gdje neima nijednoga od ova dva faktora, ondje se može žito samo uzgred izvoditi.
2. Što sijanje žita vlastelinu gotovo ništa nedonoši, otkada su težaci poskupili, tomu je upravo to uzrok, što se je kod nas do sada žito prečesto sijalo; i budući da se zemlja nije, kao što bi valjalo, gnojila, zato je morala oslabiti. Gdje se zemlji u obliku gnoja povrća izvadjena iz nje snaga, ondje se i sada neplaćuje sijanje žita.
3. Žito potrebuje više težakab nego krma, a sjenokoša, na koju se voda navodi, ili njiva krmom posi-

jana donosi barem toliko, koliko bi doniela, da na njoj žito raste.

4. Stoku i njezine užitke (maslo, sir itd.) možeš lakšnje ponovčiti nego žito; jer slabo je kada nedostatak žita, a mesa i drugoga stočnoga dohodka neima gotovo nikada odviše.

5. Svaka fela žita slabi zemlju puno više od krme, dapače njeke vrsti krme, kad se zemlja pomnijvo obrađuje, daju joj još i snage. Tako n. p. najljepša pšenica raste na djetelistu, ako je na njem bila bujna djetelina.

6. Frizkim gnojem pomaže se ponajviše samo slama i trava, slabo i zruje; dapače nekijim usjevom budi frizak gnoj, krmi nikada. Kad se žitna oranica pognoj, korov (drač) uzimlje mah i teško ju je opet očistiti; ako si pako posijao krmu ili okopavinu na pognojenu zemlju, netreba ti se korova plašiti.

7. Pod svaki gnoj treba sijati krmu ili okopavinu, i stopre do godine žito; budući da okopavine zemlju vrlo slabe, treba je i vrlo gnojiti.

8. Samo dobro hranjena stoka plaća krmu, pa hranio ju za razplod, mličko, teg, ili posjek. Dobro hranjena marva daje više i holjega gnoja.

9. Njiva krmom posijana i livada, na koju se voda navodi, daju više krme nego suba sjenokoša. Nevalja dakle imati pašnik ili suhu livadu, već sij krmu. Samo strmi, kršni grunji, koji se nemogu orati i na koje se nemože voda napustiti, neka ostanu pašnici, ako ti se neplaća sadjenje šume. Ako ih zadržiš za pašu, svakako ih tori (t. j. ostavlja) na njih ovce preko noći) ili drugčije djubri.

10. Neostavljaј sjenokoše samoj sebi, da na njoj raste šta hoće, već nasij na nju one vrsti trave, koje će u njezinu tlu najbolje uspijevati. Dobra trava neraste sama od sebe u tolikom množtvu, u kolikom ima korova, treba dakle da joj priskočiš u pomoć. Kada travu siješ, uvijek uzmi više felah, ranih i poznih, da kad ranih nestaje, pozne se mogu kosti. Ovakvo ćeš imati uvijek krme i neće ti trebati tako često orati.

11. Ako ratara žito izda, slabo će biti radi toga u prevelikoj neprilici, jer se može drugčije pomoći; nu ako mu nerodi sieno i krma, pogibe, jer mu marva propada i s njom gnoj. Da se ukloniš ovoj pogibiji, nedrž ni kada više stoke nego što možeš dobro hraniti. Ako imaš slabe zemlje, ⅓ njih neka nose krmu, ako

Slika 3. Preslika objave Godišnje cijene Gospodarskoga lista, iz br. 48. *Gospodarskog lista*, 2. 12. 1858., str. 249. Cijena u zaglavlju toga broja još je iskazana u starim imenima novca: forintama /for./ i krajcarama /kr./. Ali u prvom tekstu ispod zaglavlja, u najavi buduće godišnje (pretplatne) cijene, cijena je navedena u novim novcima i iskazana u novouvedenim hrvatskim imenima novih novaca.

I potom, od prvoga broja *Gospodarskog lista* iz 1859. uz naslovno zaglavlje *Gospodarskoga lista* sustavno je njegova cijena iskazivana u novouvednim hrvatskim imenima novih novaca, u *stotinjacima* i *novčićima*, a samo „izvanjski pretplatnici, kojim se poštom pošilja“, obavješćuju se da „plaćaju 4 stotinjaka t. j. 4 for. novoga novca.“ /Šulek, 1859.a, str. 1./ Preslika objavljena na slici br. 4.

Slika 4. Preslika zaglavlja *Gospodarskog lista*, br. 1., 14. 1. 1859., str. 1. Cijena je navedena u novim novcima, ali i iskazna u novouvednim hrvatskim imenima novih novaca, u *stotinjacima* /st./ i *novčićima* /novč./.

Već i ovi navedeni primjeri pokazuju da je uporaba novčanog imena *novčić* ipak bila ograničena samo za hrvatsko čitateljstvo, da se *novčić* pojavljivao samo u hrvatskim tekstovima. Napose je za prošireniju uporabu imena *novčić* bilo ograničavajuće upravo to što ime *novčić* tada još nisu prihvatile monarhijske vlasti, ono nije bilo službeno zabilježeno, zapisano, otisnuto i neposredno na novcima samim, pa ga time zapravo monarhijske vlasti nisu prihvatile kao službeno novčano ime za svoje novce.

Ipak se jezična poraba *novčića* kao novčanog imena proširala i izvan *Gospodarskog lista* i izvan rječnika, i održala se vrlo dugo i u javnoj komunikaciji s monarhijskim vlastima. Kao potvrde za takvu dugotrajnu jezičnu porabu *novčića* navode se ovdje dva citata.

Prvi je citat iz Šulekova teksta iz godine 1894.: „Razlog tomu nepovoljnom stanju bio je, prije svega, što joj je za ovu godinu doznačena dotacija samo od 8551 for. 56 nvč., dok je prijašnjih godina u to ime dobivala 13 do 14.000 for.“ /Šulek, 1894., str. 64./ Naravno, kratica nvč. = novčić.

Drugi citat nije iz Šulekova teksta, i zapisan je poslije Šulekove smrti, godine 1897.: „Troškovi za ovogodišnje popravke iznose u svemu 3121 for. 16 novč., od koje svote na akademiju padaju tri petine, to jest 1872 for., 10 novč., ... u svemu doprinjela za popravak naše palače svotu od 6090 for. 34 novč., dok je akademija morala u tu svrhu iz svoga podmiriti prošle godine 7044 for. 42 novč., a tečajem ove 1897 for. 10 novč., dakle ukupno 8916. for. 52. nč.“ /Vrbanić, 1896./1897., str. 51.-52./ Naravno, kratice novč., nč. = novčić.

Novčić u Šulekovu *Gospodarskom listu* iz 1858., u *Ljetopisima Akademije* potkraj 20. stoljeća, a nema novčića u Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku* iz 1860.

Numizmatičari pa i slabije upućeni hrvatski jezikoslovci i leksikografi na prvi bi se pogled mogli začuditi zašto je u ovom opisu *novčića* opetovano spominjan *Gospodarski list* iz godina 1858. i 1859., a nema ni riječi o *novčiću* u Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku* iz 1860. No takvo moguće čuđenje brzo bi raspršio pogled u poblizi bibliografski opis objavljivanja Šulekova *Njemačko-hrvatskoga rječnika*: naime, taj je *Rječnik 1860.* samo dotiskan, a njegov najveći dio napisan je i u sveščićima u nastavcima po deset araka objavljan od 1853., dakle prije austrijske novčane promjene iz 1860. Primjerice, sveščić u kojem bi se mogao pojaviti „*Novčić ili nova krajcara* (Neukreuzer)“, objavljen je 22. svibnja 1858., dakle prije novčane promjene iz studenoga 1858., pa među njemačkim riječima od *Naturglaube* do *Salutation* nema njemačke riječi *Neukreuzer*, a onda, naravno, nema ni *novčića*, a ni *nove krajcare*. Zato se i drugo novo nazivlje iz te promjene neće naći u Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku*, na primjer ni naziv *austrijska vrednota* (*Oesterreichische Währung*).

Drukčije je bilo u drugom Šulekovu rječniku, u *Rječniku znanstvenog nazivlja* iz 1874.-1875. /pretisak 1990./; u njemu je popisan *novčić* (nj. *Neukreuzer*, tal. *soldo*), kao novouvedeno hrvatsko novčano ime; zapisan je i *stotinjak* (*forinta*, *Gulden*, tal. *fiorino*), ali tada više nije vrijedila *stara forinta* pa u rječniku nije trebalo dopisivati *nova forinta*.

Novčić u novijoj hrvatskoj leksikografiji

Valja još ipak zabilježiti kako je *novčić* zabilježila kasnija, našem vremenu bliža hrvatska leksikografija.

Riječ *novčić* kao sinonim za *krajcar*, *krajcaru* zabilježio je Petar Skok u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* u rječničkom članku *krajcar* /Skok, 1972., knj. II., str. 177./ . Tumačenjem toga zapisa može se zaključiti da je u njemu *novčić* zabilježen kao sinonimno ime, kao sinonim za drugo ime novca, za ime novca *krajcar* odnosno za pohrvaćeno ime *krajcara*; u tom zapisu *novčić* nije zapisan kao opća imenica umanjena. Tek u izvedenom poopćenom značenju takvom sinonimnom izrazu *novčić* pridaje se sadržaj ‘sitan novac’, ‘novac male vrijednosti’ jer su i *krajcar* odnosno *krajcara* bili ‘sitni novci’, ‘novci male vrijednosti’. Tako je hrvatska riječ *novčić* prošla zaokruženi sadržajni put: stvorena je kao umanjena od svoje osnovne riječi *novac*, zatim je od umanjene postala hrvatsko sinonimno ime hrvatskim tuđicama *krajcar* odnosno *krajcara*, ondašnjim službenim habsburškomonarhijskih imenima novca male vrijednosti, a potom se opet izraz *novčić* mogao vratiti svojem umanjeničkom značenju i postati opća imenica za sitan novac, novac male vrijednosti. Na temelju takva sadržajnog poimanja mogao bi *novčić* kao opći sinonim zamijentati ostale u hrvatskom jeziku povijesno prihvaćane riječi kojima je pridružen sadržaj ‘sitan novac’, kao na primjer u riječima *krajcar*, *groš*, *para*, pa danas i *lipa*.

Današnji suvremeni *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* nije zapisao *novčić* kao ondašnje posebno hrvatsko novčano ime; opisao ga je samo kao *umiljenicu* i

umanjenicu od novac: „1. jedan komad kovanog novca bez obzira na povijesno razdoblje ili zemlju /skupljati povijesne novčiće; novčić od 10 lipa/ → kovanica (1), novac (2.a); 2. *razgovorno* → groš (2)“ /vrh, 2015./

Taj *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* uvrstio je i rječnički članak *krajcar* i u njemu zapisao ponešto suženi povijesni opis pa je naveo da je krajcar „sitan novac u Austro-Ugarskoj monahiji, stoti dio forinte“ /vrh, 2015./ Takav je opis sužen time što ne obuhvaća i razdoblje Habsburške Monarhije prije njezine pretvorbe u Austro-Ugarsku Monarhiju, a i u tom prethodnom razdoblju postojali su i *forinta*, i *krajcar*, a *krajcar* je i tada bio dio *forinte*, njezin sitni dio, ali neko vrijeme ne i njezin stoti dio, a tek nakon novčane promjene iz 1860. postao je upravo njezin stoti dio.

Novčić na novčanici iz 1860. i srebrna desetica

U pripremi za opis te novčanice doznao sam iz usmenih obavijesti da je ta novčanica zapravo bila „novčanica iz nužde“ jer nije bilo dovoljno kovanica sitnoga novca /Fabry/.

No pravo je pitanje zašto nije bilo dovoljno kovanica sitnoga novca, potrebnoga za takozvani mali novčani promet? Samo iz površne upućenosti moglo bi se prihvatiti objašnjenje da se nije stiglo nakovati dovoljno kovanica sitnoga novca pa su proizvedene i novčanice. Dublji pogled u provedbu novčane promjene iz 1858. pokazat će da su ograničenja u proizvodnji kovanica sitnoga novca proizlazila i iz samih propisa o toj novčanoj promjeni.

Prva takva ograničenja ugovorena su već Novčanim ugovorom od 24. siječnja 1857. Ta ograničenja popisao je i Šulek: „Buduć da u sitnu novcu ima mnogo više mjedi nego u krupnu, zato su se dotične vlade dogovorile, da onakva novca neće više kovati nego što baš treba za promet, i gdje ga ima premnogo, ondje će ga uvući i samo toliko ostaviti, da svakoga stanovnika odsjekom samo 1 1/4 stotinjaka sitna novca zapane. Da se kovanje sitna novca bez mjere i kraja dopusti, našlo bi se može biti vladah, koje nebi htjele drugoga novca kovati nego sve sami sitniž, jer od ovoga prosto im je iz jedne carinske funte nakovati 51 3/4 stotinjaka, a od krupnoga novca mogu samo njih 45 kovati.“ /Šulek, 1858.a., str. 233./ Također je iz tog Ugovora Šulek prepisao: „da se iz jedne nove grivne (carinske funte) suhoga srebra nemiše nipošto više nakovati sitna novc nego najviše za 51 3/4 stotinjaka, a iz jedne carinske cente mjedi nemiše se nipošto više kovati od 168 novih forintih“ /Šulek, 1858.a., str. 230./**

No ograničenja u prometu sitnim novcem nametnuta su i drugim propisima i o tome je pisao Šulek: „Pa da se sitan novac jošte bolje ograniči, izašla je naredba, da nitko nemora više od 24 novčića sitna novca primiti: ako se komu što ima platiti, to može svatko zahtievati, da mu se ono, što je preko 24 novčića, krupnim novcem plati.“ /Šulek, 1858.a. str. 233./ Takvo pravo omogućeno je upravo time što je među krupnim novim novcima kao najmanji apoen kovan i „čtvrť-forintnik ili četvrtstotinjak, jednom riečju četvrtáš (*Viertelguldenstück*), vriedeći četvrt (firtalj) nove forinte t. j. 25. novih kr. ili novčića, zato je na njem pod carskim orlom napisano 1/4 Fl.“ ... Tako usklađenim apoenskim nizom sprječavalo se da se protiv volje korisnika u novčanom prometu

** Za razliku od citata u članku *Martinčić, 2018.*, gdje su citati jezično neznatno prilagođeni ovovremenom standardu, u ovom se članku citati navode bez ikakve jezične prilagodbe.

isplaćuje previše samo mjedenih *novčića*, pa čak i novih srebrnih kovanica sitnog novca (*nove srebrne desetice* i *nove srebrne petice*) jer je u njima bilo manje srebra nego i u najmanjem apoenu krupnoga novca: naime u „četvrt stotinjaka ima 13 djelovah srebra i 12 djelovah (dakle malo ne polovicu mjedi“ /Šulek, 1858.a., str. 229.-230./, pa je tako u njima ipak bilo više srebra nego u srebrnim kovanicama sitnoga novca. (Poblize opise vidjeti u *Martinčić, 2018.*)

Citirana ograničenja u kovanju sitnoga novca i ograničenja u novčanom prometu sitnim novcem nedvojbeno su utjecali i na proizvodnju ovdje prikazane novčanice od „*Deset novčićah*“ iz 1860.

O tiskanju papirnih desetica nagađalo se već prije sredine 1859. „Glas je bio pukao, da ćemo opet dobiti papirnih desetica. Nu sada opet javljaju novine, da toga neće biti, jer je vlada učinila naredbe, da neponestane sitnoga novca.“ /Šulek, 1859.,b., str. 86./ Te naredbe očito nisu bile uspješne pa su papirne novčanice tiskane. No tadašnje papirne novčanice imale su drukčiji pravni status nego kovanice.

Prvo, „I tomu je za buduće doskočeno, da neotmu mah banknote, kao što je kod nas bilo. Austrijska i njemačke vlade dale su si vjeru, da će samo onakve banknote izdavati, koje se mogu, kadgodier tko zaželi, promieniti za kovani novac. Zato je i kod nas već izašla naredba, da će se morati u napredak samo onakve banke izdavati, koje se mogu svaki čas za srebro promieniti.“ /Šulek, 1858.a., str. 233./ Suvremeno čitateljstvo valja podsjetiti da nazivi *banka* i *banknota* ovdje znače *novčanicu* /usp. opis u *Martinčić, 2018.*/

Drugo, tadašnje novčanice pravno su poimane kao svojevrsne *zadužnice (obligacije)* ili *mjenice (Wechsel)*, kako to objašnjava i Šulek. Izdavatelj novčanice imao je obvezu, a posjednik (donositelj) novčanice pravo da novčanicu zamijeni u kovanice u vrijednosti označenoj na novčanici. Ta obveza i to pravo bili su zapisani i na samoj novčanici. /I o tome podrobnije u *Martinčić, 2018.*/

Treće, takav zapis o zamjeni novčanica u kovanice imala je i prikazivana novčanica iz 1860. To je mogučilo da se ta novčanica zamijeni u *novu srebrnu deseticu (Zehnkreuzerstück)*, kovanicu novog srebrnoga sitnoga novca, koja je imala 500/1000 srebra, to jest polovicu srebra i polovicu mjedi. U odnosu na ovlasti opisane 1858. postojala je samo razlika u izdavatelju novčanice. Naime 1858. izdavatelj novčanica bila je na temelju posebne ovlasti zapravo austrijska, bečka Narodna banka (Nationalbank). A opisivanu novčanicu iz 1860. izdao je *Hauptmünzamt*, Glavni novčani ured. No analogna obveza i pravo zapisani su i na toj novčanici.

Prijepis tog zapisa s novčanice: „Wird für b. Zehn Kreuzer Silberscheidemünze bei allen Zahlungen an öffentliche Cassen statt Varem angenommen.“

Dakle, tih 10 novčića s te novčanice nisu bili bilokakvi *novčići*, pa na primjer ni *mjedeni novčići* koji su kovani samo iz mjedi, bez udjela srebra. Ta je novčanica, dakle, u novčanom prometu zapravo služila, odnosno mogla poslužiti, kao zamjena za *novu srebrnu deseticu (Zenkreuzerstück)* kovanu nakon novčane promjene iz 1858. Time se na svojevrsni način zapravo izbjegavalo ograničenje za kovanje sitnoga novca koje je bilo nametnuto općim propisima o novčanoj promjeni iz 1858.

Sve takve pojedinosti valja uzeti u obzir pri opisu te novčanice i njezine porabe u novčanom prometu.

Kako je novčić dospio na novčanicu?

Zasad nije poznao kakav je bio put od Šulekovih zapisa *novčića* za *nove krajcare* do upisa imena *novčića* na habsburškomonarhijsku novčanicu od „deset novčićah“ iz 1860. godine.

Općenito, jezični putovi od *nove krajcare* do *novčića* i od *novčića* do *nove krajcare* poznati su. Zapisao ih je Šulek, a i novotvorbu novčanog imena *novčić* pripisao je sebi ako se tako shvati u njegovu iskazu ono ‘autorsko mi’: „prozvat ćemo“.

No nisu poznati putovi kako je *novčić* dospio na novčanicu. Prema dosadašnjim znanjima čini se gotovo nevjerojatnim da nije postojala neka sveza na tom putu jer su i Šulekov leksikografski rad i njegov *Gospodarski list* bili dobro poznati u Beču. Bio je Šulek i u Beču poznat kao vrstan prevoditelj, a bio je znan i kao tvorac znanstvenog i drugog nazivlja. Ali zasad nedostaje izravna povezna karika, nije poznato to da li je možda tkogod od numizmatičara ili novčarskih upućenika ili tkogod od nekih drugih utjecajnika poblize ciljano pregledavao i opisivao Šulekove zapise o habsburškomonarhijskom i hrvatskom novčarstvu pa možda uspostavio i vezu s bečkim institucijama ovlaštenom za izdavanje novčanica. Zapisi i ostalih monarhijskih jezika na novčanici pokazuju makar to da upis imena *novčić* na toj novčanici nikako nije bio slučajan jer se upravo samo on tvorbeno razlikuje od imena na svih drugim jezicima.

Zaključak: hrvatsko novčano ime *novčić* u povijesti hrvatskoga novčarstva i hrvatskoj jezikoslovnoj povijesti

Hrvatsko novčano ime *novčić* u hrvatskom jeziku stvorio je i u uporabi proširio Bogoslav Šulek kao ime za *novu krajcaru*, uvedenu austrijskom novčanom promjenom iz 1858. godine.

Ipak ostalo je to novčano ime potpuno nepoznato i u inače slabo poznatoj povijesti hrvatskoga novčarstva. Sada se takvo dosadašnje stanje mijenja i popravlja ovdje predstavljenom konkretnom habsburškomonarhijskom i hrvatskom novčanicom iz 1860. na kojoj je u njezinu imenu zapisano i hrvatsko ime *novčić*.

Iako su za potpuniji opis te novčanice potrebna daljnja istraživanja, već na temelju dosadašnjih utvrđenja može se tvrditi da je pojava novčanog imena *novčić* na toj službenoj habsburškomonarhijskoj novčanici iz 1860. važna i za hrvatsku novčarsku povijest jer je ta novčanica prema ondašnjem habsburškomonarhijskom državnom političkom ustroju pripadala i hrvatskom novčarstvu.

Zapis riječi *novčić* kao hrvatskog novčanog imena *novčić* na toj službenoj habsburškomonarhijskoj novčanici iz 1860. zanimljiv je i u sklopu proučavanja Šulekova opusa i njegova prinosa u hrvatsku jezičnu riznicu. Tako je šulekizam *novčić* proširen i izvan hrvatskoga državnoga i jezičnoga područja pa je tom Šulekovom tvorbenom domišljatošću *novčić* uspješnije nadmašio novčana imena istoga sadržaja u njemačkom, mađarskom, talijanskom jeziku te u svim slavenskim jezicima zapisanim na novčanici. Time se *novčić* uvrstio među najzanimljivije šulekizme pa ga valja spomenuti i u hrvatskoj jezikoslovnoj povijesti.

LITERATURA i IZVORI:

- Martinčić, 2018.* - *Martinčić, Ivan*: Bogoslav Šulek o austrijskoj novčanoj promjeni iz 1858 i o njezinoj provedbi u Hrvatskoj; Numizmatičke vijesti, br. 71., 2018., str. 137.-197.
- Skok, 1972.* - *Skok, Petar*: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika; Zagreb, 1972.; rječnički članak *krajcar*; knj. II., str. 177.
- Šulek, 1853.-1860.* - *Šulek, Bogoslav*: Deutsch-kroatisches Wörterbuch: von Bogoslav Šulek: Njemačko-hrvatski rječnik; svezak 1. (str. I-VIII. naslovni list, posveta, kratice, Predgovor; + rječnik 1. - 872., slova A- Lyrisch; sv. 2. M - Zyan; Agram, 1860. - (Navodi se u ovakvom hrvatskom naslovu: Njemačko-hrvatski rječnik; kratica u cit.: *Šnjhr, Šnjhr, 1853., ..., 1860.*) - Rječnik objavljuvan u sveščićima: 1. sveščić: 1.- 10. arak, 160 str., slovo A - srpanj 1853.; 2. sveščić: 11.-20. arak, str. 161.-320., slova B-Dimension - travanj 1854.; 3. sveščić: 21.-30. arak, str. 321.-480; slova Dimision-Flächenschuh - 21. kolovoza 1854.; 4. sveščić: 31.-40. arak, str. 481.-638., slova Flächenzahl-Harzen - srpanj 1855.; 5. sveščić: 41.-50. arak, str. 639.-798., slova Harzer-Kronung - veljača 1856.; 6. sveščić: 51.-60. arak, str. 799.-958., slova Kronungsfeier-Naturgevelt - rujan 1856. (dio 6. sveščića, do str. 872., do kraja slova *L*, uvezan u Band I, svezak prvi cijelog *Rječnika*, a dio od str. 873., od početka slova *M*, uvezan u Band II, svezak drugi cijelog *Rječnika*.); 7. sveščić: 61.-70. arak, str. 959.-1118., slova Naturglaube-Salutation - 22. svibnja 1858.; 8. sveščić: 71.-80. arak, str. 1119.-1278, slova salutiren-sprechen - 18. veljače 1859.; 9. sveščić: 81.- do kraja, str. 1119-1278, slova sprechen ... - prije 20. listopada 1860.
- Šulek, 1858.a.* - *Šulek, Bogoslav*: Novi novci. - *Gospodarski list*, /nastavci u:/ br. 41., 14. listopada 1858., str. 214.-215.; br. 42., 21. listopada 1858., str. 221.-222.; br. 44., 4. studenoga 1858., str. 229.-230.; br. 45., 11. studenoga 1858., str. 233.-234. - (Nepotpisano. Nepopisano u šulekijani. Autorstvo pripisujem Šuleku.)
- Šulek, 1858.a.a.* - *Šulek, Bogoslav*: Vijest „ciene duhanu po novoj vrednoti“; *Gospodarski list*, br. 45., 11. 11. 1858., str. 236.
- Šulek, 1858.b.* - *Šulek, Bogoslav*: Vijest: „Do sada se je do blizu 100 milijunah novčićah i polunovčićah nakovalo“; *Gospodarski list*, br. 46., 18. 11. 1858., str. 240.
- Šulek, 1858.c.* - *Šulek, Bogoslav* (urednik): *Godišnja cijena Gospodarskoga lista*; *Gospodarski list*, br. 48., 2. 12. 1858., str. 249.
- Šulek, 1859.a.* - *Šulek, Bogoslav* (urednik): Naslovnica *Gospodarskog lista*; *Gospodarski list*, br. 20., 14. 1. 1859., str. 1.
- Šulek, 1859.b.* - *Šulek, Bogoslav*: Vijest: „Glas je bio pukao, ...“; *Gospodarski list*, br. 20., 19. 5. 1859., str. 86.
- Šulek, 1874.-1875. /1990./* - *Šulek, Bogoslav*: Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja : osobito za srednja učilišta : po nalogu vis. kr. dalm.-hrv.-slav. zemaljske vlade sastavio dr. Bogoslav Šulek; prva pola 1874.; druga pola 1875.; Zagreb. - /Pretisak: 1990./
- Šulek, 1894.* - *Šulek, Bogoslav*: Izvješće tajnika dra. B. Šuleka, Ljetopis JAZU, 1894., deveti sv., cit. str. 64.
- Vrbanić, 1896./1897* - *Vrbanić, Fran*: Izvještaj tajnika dra. Fr. Vrbanića o gospodarstvenim prilikama akademije g. 1896.; Ljetopis JAZU, 1896./1897., jedanaesti sv., cit. str. 51.
- vrh 2015.* /citatna kratica za/: - *Jojić, Ljiljanja, Nakić, Anuška, Vajs Vinja, Nada, Zečević, Vesna*: Veliki rječnik Hrvatskoga standardnog jezika; Školska knjiga, Zagreb, 2015.

Slike:

Slike 1. i 2. Habsburškomonarhijska i hrvatska novčanica iz 1860. - Novčanica iz osobne numizmatičke zbirke gospodina Edgara Fabryja, glavnog i odgovornog urednika Numizmatičkih vijesti. Iz iste je zbirke i ugarska novčanica krajcare iz 1849. preslikana na slici 2.

Slike 3. i 4. Preslike iz izvornika *Gospodarskog lista*, prema izboru autora teksta, a prema grafičkoj pripremi gospodina Davora Kraljića.